

APARIȚIA ȘI EVOLUȚIA SOCIETĂȚILOR PE ACȚIUNI

Alexandru CUZNEȚOV,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)
Dorin DULGHIERU,
masterand, judecător

REZUMAT

Unii savanți consideră că societățile pe acțiuni au apărut în sec.XIV-XVII, iar la baza apariției acestora stau reformele și dezvoltarea economică: dezvoltarea producției, comerțului, mai ales a comerțului și afacerilor maritime. Totuși, considerăm că rădăcinile societăților pe acțiuni trebuie de căutat cu mulți ani înaintea erei noastre.

Cuvinte-cheie: activitate de întreprinzător, societățile pe acțiuni, apariția și evoluția societăților pe acțiuni.

SUMMARY

Some scholars believe that joint stock companies appeared in the fourteenth century XIV-XVII, and based on their underlying economic reforms and development: development of production, trade, especially trade and maritime affairs. However, we believe that the roots of limited companies must have appeared many years before our era.

Keywords: entrepreneurial activity, joint stock companies, the emergence and evolution of joint stock companies.

La momentul actual, este cert faptul că privitor la apariția societăților pe acțiuni sunt mai multe păreri. Unii savanți consideră că societățile pe acțiuni au apărut în sec.XIV-XVII, iar la baza apariției acestora stau reformele și dezvoltarea economică: dezvoltarea producției, comerțului, mai ales a comerțului și afacerilor maritime¹.

Totuși, considerăm că rădăcinile societăților pe acțiuni trebuie de căutat cu mulți ani înaintea erei noastre.

În *Grecia antică* era dezvoltat comerțul maritim, astfel apar primele asociații, cu contractele, înțelegerile care reieșeau din acestea: de transportare în comun, de participare la profit, de unire a puterilor financiare etc. Roma antică a lăsat omenirii o mulțime de tipuri de societăți comerciale².

În *Dreptul roman* întâlnim așa noțiuni, cum sunt: uniuni de tovărășie (*societas*); organizații corporative, cu elemente de persoană juridică – *universitas (corpus)*; de asemenea, și tovărășia publicanilor (sau tovărășia strângătorilor de impozite) (*societas vectigalium publicanorium*), ce avea trăsături comune atât cu *societas*, cât și cu *universitas*, ce sunt considerate drept o primă formă ce a influențat apariția societăților pe acțiuni³.

Societas se formau în baza unui contract neformal al părților participative. Contractele, de obicei, erau încheiate pe termen scurt, iar fiecare membru putea oricând să iasă din *Societas*. Caracteristic era și faptul că membrii nu puteau acționa din numele societății, ci numai din numele propriu.

Societas, de obicei, ca uniune era cunoscută doar membrilor săi. Contractul verbal-neformal nu permitea efectuarea unor activități din numele altor membri. Modul de rupere a acestor uniuni făcea posibilă activitatea acestora doar bazată pe încrederea personală între membrii înțelegerilor. Cu toate că avea multe trăsături negative (răspunderea personală, încrederea personală, imposibilitatea de prezentare a ununii, neîncrederea clienților etc.), *Societas* erau foarte răspândite, mai ales când era necesară uniunea de capitaluri.

Dacă un membru al *Societas* – un *Soci* deceda, aceasta din urmă se destrăma, sau se lichida, dacă *Societas* continua afacerile, se considera că ei nu prelungesc contractul, înțelegerea veche, dar încheie una nouă⁴. Dreptul roman, de asemenea, prevedea participarea la afaceri prin contract, astfel un *Soci* putea să participe la profituri, iar la pierderi – nu. Deci, din cele de mai sus, reiese că *societas* este forma inițială a tovărășiilor, uniunilor actuale.

Universitas era considerat un subiect de sine stătător al dreptului roman, care exista și activa independent de persoanele fizice, care era parte componentă a acesteia⁵. Persoanele fizice influențau asupra deciziilor „companiei” *Universitas* doar prin participare directă în organul de conducere (este comparabil cu societățile pe acțiuni actuale).

Din punctul de vedere al dreptului roman, este destul de interesant faptul că: *Universitas* era considerată și ca persoană unică, adică entitate, și ca mulțime, adică ca entitate legată de membrii săi. Cu toate că *universitas* era considerată ca persoană, totodată, persoană (*persona*) era considerat doar omul. Gai menționa: „*civitates enim privatorum loco habentur*”, adică uniunile sunt analizate ca persoane private. Însă, chiar cu toate cele expuse mai sus, proprietatea *universitas* aparținea doar ei, și nu membrilor acesteia. *Universitas* nu își încetinea activitatea, dacă unul sau unii membri părăseau compania.

Societas vectigalium publicanorium. În Roma antică, în perioada Ciceronilor, transmiterea dreptului de acumulare a taxelor în concesiune a dus la formarea clasei publicanilor. Uniunea publicanilor – concesionarilor, a apărut în domeniul financiar, deoarece anume în acea perioadă exista problema colectării impozitelor și a concesiunilor, era imposibil de a efectua activitatea corespunzătoare utilizând capitalul unei singure persoane.

Sistemul de concesiuni, împreună cu impozitele statale în strânsă legătură cu lipsa unui sistem și posibilități statale, au impus formarea clasei publicanilor. În anti-

chitate, societățile pe acțiuni erau la o etapă pregătitoare și nu aveau un aport considerabil asupra dezvoltării economice. Cu dezvoltarea economiei, a producției și mai ales a transportului maritim, se dezvoltă și formele juridice de activități economice.

Uniunile bizantine. Pe teritoriul de Est al Imperiului Roman – Bizanț – care a moștenit o mulțime de tradiții ale dreptului roman privat, uniunile tovarășești aveau o mare importanță asupra circulației mărfuri⁶.

Eclogul – act legislativ din sec. VIII – stipula următoarele condiții pentru funcționarea tovarășiilor: „... *Tovărășia se formează sau oral, sau în scris între două sau mai multe persoane, când fiecare în cote-părți egale, sau unul într-o cotă mai mică alocă partea sa în afacerea comună. Sau cineva alocă suma, alții alocă puterea și munca*”.

Profitul obținut este repartizat după înțelegerea existentă. Dacă tovarășia înregistrează pierderi, atunci fiecare membru va înregistra pierderi...”.

Tovărășii în comandită. De asemenea, una din primele forme de uniuni a fost tovarășia în comandită, prima informație datând cu anul 976, Venetia⁷. Însă o răspândire mai largă a obținut-o abia în sec. XII. În orașele-porturi ale Italiei, uniunile negustorilor se prezentau sub formă de *cammendă*, în Venetia numindu-se și *colleganza* sau *societas maris*. Această formă permitea diferitelor grupuri sociale să participe în comerțul maritim, primind de la acesta considerabile avantaje și neasumându-și, totodată, greutățile și pericolele călătoriilor.

Tovărășii de munte (tovărășiile extractive). După sec.X, în Europa se dezvoltă producția industrială. Necesitatea stringentă în metale dă un imbold dezvoltării industriei extractive.

De obicei, capitalul era împărțit în cote egale – cotă de asociat – fiecare dintre care dădea dreptul la o parte din producția extrasă din mină. Cotele-părți puteau fi liber vândute, astfel din cauza speculațiilor proprietarii se schimbau destul de des, afacerea ajungând în mâinile bisericii, negustorilor, și nu a producătorului propriu-zis.

În România și Moldova, primele date referitoare la activitatea societăților comerciale le întâlnim la: Calimah – *Codul civil al Principatului Moldovei* (Iași, 1816); și Caragea – *Legiuirea* (București, 1818⁸).

Astfel, *Legiuirea Caragea* definește în art.1 al cap.14 tovarășia. Potrivit articolului menționat, tovarășia este „un fel de obștire și se zice, când doi inși sau mai mulți, tocmindu-se, vor pune toți câte atât, cu care se neguțătoresc împreună, având de obște și câșligul, și paguba. În contractul de societate se putea stabili înființarea tovarășiei pentru o durată determinată („cu soroc”) sau nedeterminată („fără soroc”); în primul caz, tovarășia înceta de drept la împlinirea termenului fixat: „se strică tovarășia ... când se va împlini sorocul...” (art.22)⁹.

Aportul asociațiilor („tovarășilor”) putea consta în

bani, în bunuri sau, după caz, în muncă („osteneală”, „credință”). Indiferent însă de mărimea contribuției lor, toți tovarășii „tot acele dreptăți au la tovarășie; sau cum se vor tocmi” (art.3). Cu alte cuvinte, dacă asociații stabileau în contractul de societate modul de participare la beneficii și pierderi, se urma întocmai învoiala lor, iar dacă păstrau tăcerea asupra acestui aspect, se prezuma voința lor tacită de a împărți în mod egal beneficiile și de a suporta tot astfel pierderile.

Această concluzie se poate desprinde și din art.16 al legiurii: „*Cât câștig aduce tovarășia, se împarte la top tovarășii după analogia capetelor părții lor sau cum se vor tocmi, și câtă pagubă se va întâmpla, să cerce iarăși toți sunt datori a o răspunde cu analogie sau cum se vor tocmi*”.

Și „*câtă datorie face tovarășul pentru tovarășie, tovarășia este datoare*” (art.17) – text care poate sugera intenția legiuitorului din acea vreme de a privi tovarășia ca o entitate distinctă din punct de vedere juridic de cea a membrilor săi. Caracterul *intuitu personae* al tovarășiei Codului Caragea reiese din art.21 al acestuia, potrivit căruia „Tovărășia tovarășului nu trece la moștenitoriu; adică nici tovarășii nu sunt datori să primească de tovarăș pe moștenitor, de va vrea, nici el nu e dator să fie tovarăș, de vor vrea ei”¹⁰.

Toți asociații aveau obligația să respecte clauzele contractului de societate și să se comporte cu bunăcredință („*După ce se va tocmi tovarășia odată, sunt datori toți tovarășii să păzească tocmeala negreșit, că de nu, se osândesc cu a plăți paguba ce se va pricinui prin călcare*”) ¹¹.

Codul Calimah reglementează mai amănunțit contractul de societate, în cap. treizeci, intitulat „Pentru contractul tovarășiei averilor”¹². Art.1563 definește tovarășia neguțătorească ca fiind „tocmeala prin care două sau mai multe persoane se alcătuiesc ca să unească numai ostenețile sau și lucrurile lor, spre comun folos al lor”¹³.

Așa cum remarcă M.T. Oroveanu¹⁴, „Tovărășia neguțătorească” a Codului Calimah este o societate comercială nu numai după nume, ci ea are chiar mare asemănare cu societatea în nume colectiv de astăzi.

Este adevărat că contractul sau, cum îl numește același Cod în limba sa arhaică, *Tocmeala tovarășiei* nu se deosebește nici el mult de *Contractus societatis* al dreptului roman în travestirea lui Aligememes Burerliches Gesetzbuch austriac din 1811. Numai că Tovărășia averilor, cum este numit în Codul lui Calimah *Erwerbgesellschaft* al Codului civil austriac, chiar în definiția sa legală este transformată în tovarășie neguțătorească”.

Astfel, informații despre primele societăți pe acțiuni pe teritoriul Principatelor române le găsim la N.N. Constantinescu în lucrarea *Acumularea primitivă a capitalului în România*¹⁵: 1825 – la Sibiu funcționează societatea pe acțiuni pentru producerea lumânărilor, unde erau angajați 25 de lucrători, care primeau 50 creșteri zilnic; 1841 – în Moldova o societate pe ac-

țiuni a înființat la Iași o moară cu valțuri și sistem de site aduse din Franța; 1839 – funcționează societatea comercială pe acțiuni Condamina&Co pentru exploatarea pădurii, producerea și exportul doagelor; în 1860 – existau 4.025 de întreprinderi industriale unde lucrau aproximativ 18.680 de lucrători.

Începând cu anul 1840, în Muntenia și Moldova au fost puse în aplicare Regulamente comerciale, care erau de altfel o reproducere a unor instituții din Codul comercial francez. Din 1859, după unificarea politică a Principatelor române, a fost pus în aplicare un nou act normativ cu caracter comercial denumit *Condica de comerț a Principatelor Unite române*, care, de asemenea, era de inspirație franceză¹⁶.

Codul comercial român a fost adoptat în 1887, având ca izvor de inspirație Codul comercial italian din 1882, însă conținea și prevederi din legislația germană și cea belgiană. Codul comercial român cuprindea 971 de articole grupate în patru cărți: Cartea I – *Despre comerț în general*; Cartea II – *Despre comerțul maritim și despre navigație*; Cartea III – *Despre faliment*; Cartea IV – *Despre exercițiul acțiunilor comerciale și despre durata lor*¹⁷.

Începând cu anul 1947, România a încetat să folosească normele Codului comercial pentru comerțul intern, acestea fiind utilizate doar în raporturile dintre agenții economici naționali și cei străini.

După Revoluția din decembrie 1989, Codul comercial a fost redescoperit și repus în aplicare, reglementând acele raporturi pentru care era destinat. În 1990 din Cod a fost exclus titlul VIII, care se referea la societățile comerciale. Pentru acestea a fost adoptată Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale, îmbogățită cu realizările în domeniu ale statelor dezvoltate.

În 1995 a fost adoptată Legea nr. 64/1995 privind procedura reorganizării și lichidării judiciare, care a dus la abrogarea Cărții a II-a din Codul comercial „Despre faliment”.

În România au fost adoptate și multe alte legi cu caracter economic, printre care Legea nr. 15/1990 privind regiile autonome, Legea nr. 26/1990 privind registrul comerțului, Legea nr. 35/1991 privind regimul investițiilor străine, Legea nr. 1/1991 privind combaterea concurenței neloiale etc.

Pe teritoriul actualei Republici Moldova, au existat reglementări juridice ale relațiilor economice. Până la Unirea din 1918 se aplicau actele normative ale Rusiei țariste. După 1 decembrie 1918 Codul comercial român din 1887 a fost extins și pe teritoriul Basarabiei prin Decretul-lege nr. 1731 din 4 mai 1919, care a funcționat până în 1944. După cel de-al doilea război mondial în republică, ca și în toate țările cu regim comunist, a funcționat economia planificată.

Despre punerea în aplicare a Codului comercial român în perioada interbelică s-a menționat deja.

Suplimentar am adăuga că, începând cu anul 1896, la Chișinău a început să funcționeze Societatea anonimă (pe acțiuni) belgiană, care avea în proprietate tram-

vaiile și liniile de tramvaie din Chișinău. Capitalul social al Societății anonime belgiene era de 11 milioane franci, divizat în 11 mii de acțiuni.

Principalii deținători de acțiuni erau două corporații belgiene: Compania generală de căi ferate și electricitate – 5.120 de acțiuni, și Compania căilor ferate din Belgia – 5.020 de acțiuni; iar celelalte 860 de acțiuni erau deținute de șapte persoane fizice¹⁸.

La 3 ianuarie 1992, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la societățile pe acțiuni¹⁹.

Lipsa propriei experiențe și alte cauze obiective și subiective nu au permis ca această lege să-și ocupe locul binemeritat în sistemul juridic al Republicii Moldova. Pe parcursul anilor 1995-1997, s-a dus o muncă asupra unei noi legi privind societatea pe acțiuni, care a fost aprobată de Parlament abia la 2 aprilie 1997²⁰.

Note:

¹ Lupan E., *Drept civil. Persoana juridică*, Lumina Lex, București, 2000, p.29.

² Cârpenaru D., *Drept comercial roman*, ed. a III-a, All Beck, București, 2000, p.145-147.

³ Lazăr T., *Societatea comercială persoană juridică în economia de piață*, Chișinău, 2000, p.18.

⁴ Motica R., Popa V., *Drept comercial român și drept bancar*, Lumina Lex, București, 1999, p.89.

⁵ Angheni S., Volonciu M., Stoica C., *Drept comercial*, ed. a III-a, All Beck, București; 2004, p.85-86.

⁶ Pătulea V., Turianu C., *Drept economic și comercial. Instituții și practică jurisdicțională*, ed. a II-a, Continent XXI, București, 1996, p.36.

⁷ Florescu G., *Drept comercial român*, Editura Fundației „România de mâine”, București, 2003, p.56-58.

⁸ Cristea S., Stoica C., *Drept comercial*, Lumina Lex, București, 2002, p.67.

⁹ Брагинский М.И.; Витрянский, В.В., *Договорное право. Договоры о выполнении работ и оказании услуг*: Кн. Третья; Старт, Москва, 2004, с.108.

¹⁰ Hacman M., *Drept comercial comparat*, vol. II, Curierul judiciar S.A., București 1932, p.31-32.

¹¹ Mușat M., I.Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p.88.

¹² Platon I., *Istoria dreptului românesc*, București, 1997, p.108.

¹³ Rădulescu A., *Pagini inedite din istoria dreptului vechi românesc*, București, 1991, p.78.

¹⁴ Oroveanu M.T., *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale*, Cerna, București, 1992, p.169.

¹⁵ Constantinescu N., *Acumularea primitivă a capitalului în România*, Știința, Chișinău, 1992, p.159.

¹⁶ *Documente externe – România la 1859. Principatele române în conștiința europeană*: în 2 vol., Ed. Politică, București, 1983, p.108.

¹⁷ Cîrcei E., *Drept comercial roman*, All Beck, București, 2000, p.101.

¹⁸ Pascu St., Hanga Vl., *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului roman*, vol. III, Editura Științifică, București, 1963, p.88.

¹⁹ Legea cu privire la societățile pe acțiuni nr.847-XII din 03.01.92 // *Monitor*, nr.1/6 din 1992 (abrogată).

²⁰ Legea privind societățile pe acțiuni nr.1134-XI-II din 02.04.97. Republicat: *Monitorul Oficial*, nr.1-4/1 din 01.01.2008.